

pridonijelo takvo značenje te riječi u ruskom jeziku pa se time potvrđuje da riječ može biti obilježena kao da je tuđica i onda kad dobije značenje obični-je za tu riječ u kojem drugom jeziku.

G. Način pisanja pokazuje više od svih drugih obilježja je li riječ naša tuđica ili je to neprilagođena riječ iz kojeg stranog jezika. Tako naša prihvaćena tuđica *bife* napisana *buffet* (fr.) ostaje tuđa, francuska riječ. Sličan je odnos između *asortiman* i *assortiment* (fr.), *restoran* i *restaurant* (fr.), *ekspozej* i *exposé* (fr.), *desert* i *dessert* (fr.), *portret* i *portrait* (fr.) itd.

Na temelju svega što je rečeno, a u skladu s osnovnim načelom o odnosu prema tuđicama, zaključno možemo predložiti još jednu uputu o uporabi tuđica:

Ako se moramo služiti tuđicama, prednost valja davati onim riječima koje su manje obilježene kao tuđice.

Po toj uputi riječ koja je jednostruko obilježena kao tuđica, ima prednost pred riječju koja je dvostruko obilježena kao tuđica, riječ dvostruko obilježena kao tuđica ima prednost pred riječima koje su višestruko obilježene kao tuđice.

O ORTOEPSKOJ VRIJEDNOSTI DUGOGA I PRODUŽENOG IJEKAVSKOG JATA

Dalibor Brozović

(Nastavak)

Odgovori na postavljena pitanja za sada još teško mogu biti konačni, jer još nedostaju i teoretska osvjetljenja i konkretna istraživanja u raznim vidovima izložene problematike (tj. fonetskom, fonološkom i morfološkom). Ipak se sva tri problema mogu u nekoj mjeri razjasniti i u sadanjem času.

1) Fonetska narav odnosa između [ij] u kategoriji *D* i [j] u kategoriji *G* nipošto nije posve jasna. Očito je da glas [j] u »produženome« jatu (*G*) pripada fonemu /j/, ali sam taj fonem posjeduje u standardnoj ijekavštini (i standardnoj novoštokavštini uopće) prilično širok raspon fonetskih ostvarenja, u što ovdje nećemo ulaziti¹⁷. Sigurno je jedino da se nijedno od njih ne poklapa fonetski s [ij], jer kao što sam već rekao, /ijē/ se nikada ne zamjenjuje s /jē/ (i obratno). U primjerima *Stijépo* (rjeđe *Stijépo* i *Stjépo* nemamo alternaciju *D* i *G*, nego se radi o dubleti: to su jednostavno dvije riječi, dva oblika istoga

¹⁷ Usp. rad pod e u bilj. 10., str. 7., 15. i 22.

imena, kao što to kod iménā i inače često biva. Slobodno alterniraju ostvarenja *Stijépo* i *Stijépo* (*D* i *E*), i tko govori jedan oblik, može upotrijebiti i drugi, ali neće izgovarati *Stjépo*. Tko pak govori taj oblik (*G*), nikada ga neće zamjenjivati drugim, iako inače u ostalim riječima izgovara (*ijē*) i, fakultativno, /ijē/₁ (npr. *vijēlo* i *tijēlo*). Razlika se dobro odražava na supstandardnoj razini. Naime, i krajevi gdje se upotrebljava ime *Stijepo* i krajevi gdje se upotrebljava ime *Stjepo* mogu u ovoj ili onoj mjeri poznavati u razgovornom jeziku utjecaj mjesnih govora s tzv. najnovijim jotovanjem, npr. u oblicima kao (*g*)*de*, *čerati* i sl., a u tom slučaju kategorija *G* podliježe promjeni, tj. /jē/₁ ponaša se jednako kao /jě/, pa ćemo imati *dédo* isto kao *děca*. Ime *Stjepo* izgovarat će se tada na supstandardnoj razini *Šcépo* (fonetski upravo [šćépo]), ali ime *Stijepo* ostat će neizmijenjeno, pa tako mogu suopstojati u istoj sredini *dédo Stijépo* (eventualno i *Stijépo*) i *dédo Nèdělko*.¹⁸

Važno je da glas [j] u /jē/₁ (a razumije se, i u /jē/₂) ostaje u granicama fonetskih realizacija fonema /j/. Što se tiče glasa [ij] (termin »glas« upotrebljen je tu donekle uvjetno), njegova fonetska fizionomija nije jasna. U svakom slučaju, radi se o neslogotvornom vokalu (ili vokalskom elementu), ali ne možemo naprosto reći da je taj glas »neslogotvorno i« (označavano [i]), jer se i standardni novoštokavski fonem /j/ u fonetskom smislu također najčešće ostvaruje kao »neslogotvorno i«, pa bi i /jē/₁ trebalo fonetski pisati [iē] što ne činim samo iz praktičnih razloga.¹⁹ Mislim da je [ij], fonetski gledano, otvorenije od vokala [i], a pogotovu od dugoga [i] i osobito od svake fonetske realizacije fonema /j/ (od kojih je najčešća, kako rekosmo, glas [i]). Ta veća otvorenost omogućuje bliže povezivanje elementa [ij] i elementa [ē] u dvoglasniku /ijē/ (*e* je poluotvoren vokal, nasuprot vokalu *i*, koji je zatvoren). Time je omogućeno da oba dijela dvoglasnika, fonološki gledano, zajednički dijele napetost (koju prvi element predaje drugomu) i nedifuznost (koju drugi predaje prvomu), te tako ulaze u opoziciju prema difuznomu naponu fonemu /i/ (njegov je difuzni nenapeti parnjak fonem /j/)²⁰ i prema nedifuznom nenapetom fonemu /e/. To nas objašnjenje ujedno približuje i odgovoru na drugo pitanje.

2) Vidjeli smo da distribuciona pravila standardne novoštokavštine omogućuju svakom nesamoglasniku da se nađe ispred svakog vokala, pa se tako i fonem /j/ može naći ispred svih pet vokalskih fonema (*moja*, *mojom*, *moje*, *moji*, *moju*). Istina jest, doduše da se ispred fonema /r/ (tzv. samoglasno ili

¹⁸ Usp. oblike *lētā* (*G* pl od *lěto*) i *lijētā* (3. sg. od *lijetati*, uz fakultativno *lijētā*). Također u supstandardu: *dédo*, prema *dviēte*, odnosno *dijēte*, *dēteta*.

¹⁹ Nevokalsko [j] uopće je rijedak alofon, običan je npr. u *jūg*. Usp. rad pod *e* u bilj. 10., str. 22.

²⁰ Kompaktno [j] mislim da se ne nalazi među alofonima novoštokavskoga fonema /j/, v. radove pod *c*, *e* i *h* u bilj. 10.

slogotvorno *r*) nikada ne nalazi gotovo polovica nesamoglasnih fonema (*r*, *l*, *l̥*, *n*, *ń*, *j*, *č*, *đ*, *č*, *ž*), ali fonem /*r̥*/ nije vokal (iako samoglasnik jest, što znači da, strogo govoreći, termini »samoglasnik« i »vokal« nisu sinonimni).²¹ No postavilo se pitanje da li su sama distribuciona pravila dovoljna da element [ij] ne priznamo fonemom /ij/, suprotstavljenim fonemu /j/, jer bi taj pretpostavljeni fonem /ij/ bio jedinim nesamoglasnikom koji bi mogao stajati samo pred vokalom /e/, odnosno, na razini prozodije, zapravo samo pred fonemom /ē/. Momenti koje sam iznio odgovarajući na prvo pitanje podupiru tretman cijeloga dvoglasnika kao jedinstvenog fonema, jer sama distribuciona pravila zaista nisu dovoljna. Naime, i jedinstven vokalski fonem /ijē/ narušavat će isto distribuciono pravilo, samo u obratnoj formulaciji: u standardnoj novoštokavštini, bar načelno, svaki vokal može stajati iza svakog nesamoglasnika (terminâ »suglasnik« i »konsonant«, koji inače zaista jesu sinonimni, ne upotrebljavam ovdje zato što su u našoj praksi oba dvoznačna: znače »neslogotvorni glas uopće« i »neslogotvorni šumni glas«).²² Fonem /ijē/ ne može pak stajati iza istih onih nesamoglasnika koji su navedeni za fonem /*r̥*/, izuzev samo foneme /*r*, *l*, *n*/, ali zato valja dodati još /š/ i /ž/. Drugim riječima, vokalski fonem /ijē/ samo je malo bolje utemeljen u našoj distribuciji od fonema /*r̥*/ (ali ipak treba uzeti u obzir da je učestalost fonemâ /*r*, *l*, *n*/, uzetih zajedno, znatno viša nego u paru /š, ž/). Druga je slaba točka fonema /ijē/ što je on, kako je već navedeno, jedinim dvoglasnikom u sustavu. Time smo već pristupili problematici trećega pitanja.

3) Prije svega, samo je pitanje postavljeno namjerno na krivi način, onako kako to odgovara prosječnomu mišljenju da dvosložni trofonemski slijed »prelazi« u jednosložnu vrijednost (bez obzira kako se u takvu shvaćanju taj »prijelaz« objašnjavao i vrednovao). U stvari, može se govoriti samo o tom da dvoglasnik /ijē/ prelazi u dvosložni slijed /ijē/₁. Uzrokâ toj pojavi ima nekoliko:

a) Fonem /ijē/ jedini je diftong u sustavu, kako smo već vidjeli, i prijelazom u slijed /ijē/ ili na nekim područjima u /ijě/ dobivaju se vrijednosti koje u sustavu već postoje.

b) Fonem /ijē/ opterećuje sustav i time što narušava ravnotežu na krakovima vokalskog trokuta: na stražnjem se kraku nalazi u sredini samo vokal /o/, na prednjem dijele sredinu fonemi /e/ i /ijē/.²³

²¹ Isto tako, samo u obratnom smislu od odnosa (*r*) i (*r*), naš fonem /j/ jest vokal, ali nije samoglasnik. Usp. radove pod *e* i *h* u bilj. 10.

²² Fonološkomu terminu »turbulent« (njem. *Geräuschlaut*, rus. шумные; engl. *obstruent* ne zadovoljava potpuno) valjalo bi da u nas bude pandan »šumnik«, ali ne znam da li bi se prihvatio.

²³ Nekada se na priličnom prostoru, prvenstveno zapadnoštokavskome, nalazio i na stražnjem kraku diftong *uo* (od slogotvornoga *l*, npr. *vuok*, *žuot* i sl.). O tome govorim, *passim*, u radovima: a. »O problemu ijekavskošćakavskog (istočnobosanskog) dijalekta«, *Hrvat-*

c) Napetost i nedifuznost nije ravnomjerno »raspoređena« u oba dijela diftonga. U takvim fonološki nestabilnim situacijama lako dolazi do cijepanja, pa se prvi dio izjednači s napetim /i/, a drugi s nedifuznim /e/, i dobivamo dva sloga, s time da se nastali zijeve zatrpava umetnutim /j/, kako to u nas redovno biva kada u zijevu sudjeluje vokal /i/, osobito na prvom mjestu.

d) Slaba je točka našega diftonškog fonema i to što njegova fonološka samostalnost ovisi o napetosti, a to je obilježje u našem sustavu najslabije izraženo i najmanje iskorišteno: kod šumnih je fonema sporedno (bezvučni su usputno napeti), kod nešumnih je zaposleno samo za razlikovanje /r̥/ i /r/ i /i/ i /j/, koji se parovi u nas veoma teško suprotstavljaju pa opozicija po napetosti ima malu važnost.²⁴ S prijelazom fonema /ijē/ u dvosložan fonemski slijed rasterećuje se fonološki sustav jedinoga većeg zadatka za obilježje napetosti.

Ipak i slijed /ijē/ ili /ijē/ ima slabih točaka. Najvažnija je od njih što se on ponaša drugačije od svih drugih sljedova:

α) Nijedan drugi slijed ne podliježe pravilu da pod naglaskom i iza naglaska ostaje nepromijenjen, a ispred naglaska da se skraćuje. Naprotiv, dugi vokali podvrgnuti su tom pravilu, pa tako i fonem /ijē/, koji se i inače ponaša kao dug vokal.²⁵

β) Nijedan drugi slijed nije zbog akcenatsko-kvantitetskih promjena podvrgnut takvim alternacijama kao što je odnos *ije* prema *je* (odnosno iza *r* u nekim prilikama *e*), a i odnos *ije* i *je* prema *i* ispred *o* i *j* više nalikuje vokalskom prijelazu nego promjenama koje se zbivaju u sljedovima.

Iz tih je razloga diftong /ijē/ dosljedno prešao u dvosložni slijed samo u malom dijelu narodnih govora što čine dijalekatsku osnovicu ijekavskoga standarda (o čem poslije), a posve je naravno da se onda takva situacija ustalila i u samoj standardnoj ijekavštini.

Prava bi pak formulacija trećega pitanja morala glasiti ovako: ako je već u standardnoj ijekavštini moguće da fonem /ijē/ uvijek može biti zamijenjen dvosložnim trofonemskim slijedom /ijē/ (kategorija *E*, tj. /ijē/₁), zašto se nije dogodilo da slobodan slijed /i/ + /j/ + /ē/, koji je fonetski ista takva sekvenca /ijē/ (kategorija *F*, tj. /ijē/₂), dobije mogućnost da se fakultativno

ski dijalektološki zbornik, II/1969., str. 119.–208., b. »O Makarskom primorju kao jednom od središta jezično-historijske i dijalekatske konvergencije«, *Makarski zbornik*, I/1970. (1971.), str. 381–405., c. »O predmigracionom mozaiku hrvatskosrpskih dijalekata na području SR Bosne i Hercegovine«, *Radovi Muzeja grada Zenice* (u tisku), d. »Uloga bosansko-hercegovačkih franjevacu u formiranju jezika hrvatske književnosti i kulture – od Divkovića do fra Grge Martića«, *Jezik*, XX/1972.–73., br. 2, str. 37.–51. (potpun tekst u tisku u zborniku posvećenome fra G. Martiću, izdanje Instituta za izučavanje jugoslovenskih književnosti, Filozofski fakultet u Sarajevu).

²⁴ Usp. *passim* radove *b–e*, *h* u bilj. 10.

²⁵ V. primjere u bilj. 11.

ostvaruje kao diftong? To bi bilo prilično prirodno, u ljudskim su jezicima fakultativne pojave obično upravo takve: X i Y slobodno se zamjenjuju, predstavljaju samo dva oblika iste jezične stvarnosti, pokrivajući jedan drugi u cijelosti.

Očito je ipak da se u našem problemu ne radi o pojavama te vrsti. Prilozi *nijemo*, *bijelo* mogu se ostvarivati u obliku *nijemo*, *bijelo*,²⁶ tj. /ijē/ (kategorija D) ostvarit će se kao /ijē/₁ (kategorija E), ali prezente kao *mijemo*, *bijemo* (kategorija F, tj. /ijē/₂) ni u kojem slučaju ne možemo ostvarivati kao **miiemo*, **biiemo*. Imajući u vidu da su, kako je već spomenuto, /ijē/₁ i /ijē/₂ fonetski identični (tako da je segment *bijē-* posve jednak u *bijelo* i *bijemo*), treba potražiti razlog koji sprečava da se /ijē/₂ mogne ostvarivati kao dvoglasnik. Ostavit ćemo po strani tezu da e u /ijē/₁ i /ijē/₂ nije jednako dugo, koja bi mogla objasniti tu zapreku (iako autor nije išao za tim ciljem²⁷) kad bi bila točna – o toj ćemo tezi govoriti u pregledu situacije u ije-kavskim dijalektima. Preostaju dakle dva moguća objašnjenja: ili je zaprekom činjenica da je slijed /ijē/₂ uvijek presječen morfemskom granicom (*i-jē* ili *ij-ē*), ili se radi o specifičnoj fonološkoj opoziciji.

Nazočnost morfemske granice u jezičnoj svijesti sigurno igra stanovitu ulogu, npr. *i-jē* u *bi-jemo* (usp. *bi-ti*, *bi-jū*), *ij-ē* u *sitij-ēga* (usp. *sitij-i*, *sitij-oj* i sl.). Ta uloga jest važna, ali ne objašnjava cijeloga problema, jer morfemska granica ne siječe baš svakog slijeda /ijē/₂, pa tako u primjeru *kijevski*²⁸ – pridjev prema *Kijev* (Ukrajina) i *Kijev* (razna sela²⁹) – imamo bez sumnje /ijē/₂ bez morfemske granice (ona je iza *v*: *kijev-*). Osim toga, suvremeni standardni jezik posjeduje već mnogo posuđenica s /ijē/₂, osobito s naglaskom *ijé*, od kojih su neke posve obične riječi, npr. *higijéna*, *hijéna*, ¹*dijéta* (posebna prehrana), a neke su specifični termini, npr. ²*dijéta* (parlament u nekim zemljama; zastupnička dnevnic), *dijéza* (povišenje za pol tona), *pijésa* (kazališni komad), *sijéna* (osobita smeđa boja), *trijéra* (lađa s tri reda vesala). Ovamo valja ubrojiti i mnogobrojne riječi na *-ijera*, kao *garsonijéra*, *puderijéra*, i sl., kao i kose padeže imenica na *-ijer*, tipa *garderobijer-ijéra*, itd.³⁰

²⁶ Pridjevi bi bili u neodređenom obliku *nijemo*, *bijelo*, odnosno *nijemo*, *bijelo*, a u određenome *nijemō*, *bijelō*, odnosno *nijemō*, *bijelō*.

²⁷ V. rad J. Vukovića spomenut u bilj. 2.

²⁸ Klaićev rječnik i Pravopis 1960. imaju doduše *kijevski* (= /ijē/₂), ali sastavan je ipak oblik s vokalom e produženim ispred konsonantske skupine u kojoj je prvi suglasnik sonant (tj. *v*).

²⁹ Kod Sinja, Bihaća, Beograda, Kragujevca.

³⁰ Poneke se od tih riječi javljaju i kao dublete, ali nesumnjivo je da bi npr. **dijéza* ili *higijéna* bilo izvan norme. U nekim se primjerima ipak javlja i neetimološko /ijē/ (tj. koje nije od *ē*), kao što smo to već prije vidjeli u imenu *Stijepo*, neslavenskog podrijetla. I kod imenica na *-ijer* naći će se dubletâ, tako Pravopis 1960. ima i oblik *garderobijer-éra* (= /ijē/₂), dok u Klaić i Pravopis 1960. bilježe samo *kondōtjer-éra* (= /jē/₂). Treba istražiti ima li sustavne razlike u primanju talijanskoga i francuskoga sufiksa.

Moramo dakle zaključiti da morfemske granice nisu odsudne, i prema tomu proizlazi da se radi o specifičnoj fonološkoj opoziciji. Iako dvoglasnik /ijē/ može u načelu uvijek prijeći u trofonemski slijed /ijē/, ipak se taj dvoglasnik u jezičnoj svijesti ne izjednačuje sa slijedom /ijē/. Kako je taj slijed fonetski homogen, a eventualne morfemske granice nisu bitne, što smo oboje utvrdili, govorna se svijest može temeljiti samo na fonološkim činjenicama. A to znači da opozicija /ijē/ ~ /ijē/ u praksi ipak postoji. Ali ona ne funkcionira jednako u oba smjera. U smjeru /ijē > ijē/ put je otvoren (= /ijē/₁), u smjeru /ijē/ > /ijē/ put je zatvoren ako se radi o /ijē/₂. Mogućnost realizacije /ijē/ kao /ijē/ ima automatski zeleno svjetlo, ali u obratnom smjeru nema automatizma: crveno i zeleno svjetlo smjenjuju se prema »etimološkom« kriteriju: odlučuje podatak da li se radi o podrijetlu od slavenskog jata.³¹ Adekvatna grafička predodžba za takve jednosmjerne fonološke opozicije bio bi znak —| ili |— (umjesto tilde ~ na srednjem prostoru, koja služi za obosmjerne fonološke opozicije), dakle /ijē/ |— /ijē/ ili /ijē/ —| /ijē/, što bi se fonološki interpretiralo kao /ijē/ fac. > /ijē/₁, a /ijē/₂ ~ /ijē/.³²

Jednosmjerne fonološke opozicije nalazimo u raznim jezicima, i to na raznim razinama i sektorima njihove fonološke strukture. Gdje se tu radi o tzv. fakultativnim fonemima (nazivanim neprecizno i »marginalni fonemi«³³). Tako ako uzmemo zajedno britansku i američku normu standardnog engleskoga, srest ćemo se s jednosmjernom opozicijom *when* /hwen/, »kada, ako«, *whine* (/hwain/, »cviljeti«) |— *wen* (»oteklina«), *wine* (/wain/, »vino«), što znači da se oblici s lijeve strane mogu ostvarivati jednako kao oni s desne, ali ne i obratno. Bezvučni dvousnjeni spirant, prema tomu, fakultativan je fonem. Isto tako, u standardnom ruskome možemo fonem /g/ u desetak riječi izgovarati kao spirant, ali ne u ostalima, npr. u dativima od бог, пор, имат ćemo бору (bogu) —| пору (rogu).³⁴ Poziciono ograničene fakultativne foneme posjeduju npr. talijanski (/z/ među vokalima)³⁵ i poljski

³¹ Odstupanja su mala, v. bilj. 30. za neslavenske primjere. Osim toga, starohrvatskosrpski dugi jat daje gdjekad iznimno i /ijē/₃ (kategorija C, v. poslije). Naravno, u samoj jezičnoj svijesti nema »jata« – fonemska vrijednost i jest upravo u tom što govorni subjekt »zna« kada treba izgovarati /ijē/, a kada /ijē/ (iako i umjesto potonjega može ostvariti također /ijē/).

³² Problem jednosmjernih opozicija postavio sam prvi put u radu pod a u bilj. 10. Tamo je prvi put upotrebljen i odgovarajući znak.

³³ Ta se dva pojma ne poklapaju posve, prvenstveno zato što se marginalni fonemi nalaze samo u leksemima na rubu rječničkog fonda, npr. u nas /z/ u osobnim i zemljopisnim imenima, ili u standardnom makedonskom /ʒ/ uglavnom u turcizmima (= /ʒ/ |— /a/). V. radove pod e, i, l i m u bilj. 10.

³⁴ U standardnom francuskome razvija se takva situacija s fonemom /ɛ/, tj. /ɛ/ ~ /ɔ/, postaje /ɛ/ —| /ɔ/, npr. *brin* /brɛ/ »nit, vlat« —| *brunɔ* »smeđ«.

³⁵ Primjer *fuso* /fuzo/ »otopljen, rastaljen« |— *fuso* /fuso/ »vreteno«. U ostalim pozicijama fonemi /s/ i /z/ ne oponiraju jedan drugomu, tj. u pojedinoj je poziciji moguć ili samo /z/ ili samo /s/ pa je suprotstavljnje neutralizirano. V. rad Ž. Muljačica spomenut u bilj. 10., str. 237–243. Usp. i rad pod c u bilj. 10.

standard (/e/ u dočetnoj poziciji)³⁶ i na drugi način ruski (nenaglašeno /e/ |—— /i/). Fakultativne foneme nalazimo osobito često u dijalektima, npr. u mnogim štokavskim govorima na zapadu naći ćemo situaciju /č/, /ž/ |—— /ć/, /ž/ kao prelaznu fazu ka gubljenju prvoga para.³⁷ I u prozodijskoj sferi ima također jednosmjernih opozicija, npr. u nekim sjeverozapadnim čakavskim govorima (ikavsko-ekavskim i ekavskima) nalazimo /~/ |—— /~/: *děl* («dio») |—— *dêl* («djêlā», G pl).³⁸ Sličnu sam situaciju našao u jednom dijelu središnje Bosne: *sūd* («sudište») |—— *sūd* («posuda»).

Fonološki status kategorije *D* lijepo se uklapa u izloženi raznojezični asortiman jednosmjernih opozicija. Specifičnost je samo u tom što ovdje imamo nejednorodnost članova jednosmjerne opozicije: prema diftonškom fonemu /ijē/ ne stoji drugi fonem, nego trofonemski slijed /i/ + /j/ + /ē/. Ta činjenica ima bez sumnje stanovitu općeteoretsku vrijednost za fonologiju.

*

* * *

Ovdje govorimo o standardnom jeziku, za koji dijalektološki i jezičnopovijesni kriteriji ne mogu odlučivati, kako sam to već iznio. No budući da svaki standardni jezik ima svoju dijalekatsku osnovicu, poznavanje njezinih činjenica i njezine strukture, sinkrono i diakrono, pomaže da se bolje shvate unutarnji odnosi u samoj osnovnoj materiji standardnoga jezika. Samo zato izložiti ću glavnije podatke o tipovima dijalekatske ijekavštine i o njihovu prostriranjju te iznijet najvažnije činjenice o njihovu postanku i razvitku. Ne izlažem pak svih tih podataka zato što oni podupiru tezu koju ovdje zastupam za standardni jezik – istina jest da je oni podupiru, ali to, p o n a v l j a m, nije važno; važno je što oni o b j a š n j a v a j u činjenice u standardnom jeziku, a iznosio bih ih i kad ne bi podupirali mojega shvaćanja o stanju u uzusnoj normi, jer je za standard »mjerodavno« samo ono što smo ustanovili već na početku govoreći o stvarnom standardnom izgovoru slovnoga slijeda *ije* i o vrijednosti toga slovnog slijeda u hrvatskoj poeziji.

Ijekavsko se područje prostire na teritoriju dvaju narječja, štokavskoga i čakavskoga. U čakavštini obuhvaća samo lastovski dijalekt, u kojem, čini se, i dugi i kratki jat imaju diftonošku vrijednost te se razlikuju samo po kvantiteti drugoga dijela dvoglasnika.³⁹ U štokavštini nalazimo ijekavske govore i

³⁶ Npr. /te/ »tu« (A sg) ili samo /te/ »te« (N pl). U nedočetnoj poziciji ne oponiraju se /e/ i slijedovi /en/, /em/ (ali dočetno ipak /ten/ »taj«).

³⁷ Najčešće u muslimanskim govorima. Drugačije je stanje tamo gdje se /č/ i /ć/ izjednačuju u tzv. srednjem č («trorogo» č).

³⁸ Tako treba interpretirati podatke koje M. Hraste iznosi u raspravi »Dvoakcenatski sistem u hrvatskom ili srpskom jeziku«, ЗБОРНИК ЗА ФИЛОЛОГИЈУ И ЛИНГВИСТИКУ, I/1957.

³⁹ Lastovo i čakavski dio Pelješca treba što prije istražiti u svjetlu moderne dijalektologije – to su dva veoma važna terena.

u novoštokavskim i u nenovoštokavskim dijalektima, i to u obojima bez obzira na istočnoštokavsko ili zapadnoštokavsko podrijetlo.⁴⁰ Refleks starohrvatsko-srpskoga dugoga (ili produženog) jata prilično se razlikuje na pojedinim ijekavskim terenima, pri čemu se uz kategorije *A-G*, koje smo upoznali govoreći o »klasičnoj« i modernoj normi, javljaju i takve kakvih nismo nalazili u standardnom jeziku.

Najrašireniji je tip u kojem je dugi jat predstavljen fonemom /ijē/⁴¹ koji se fakultativno realizira i kao /ijē/, s time da su /ijē₁/ i /ijē₂/ fonetski identični, a uz to u veoma ograničenom broju riječi i oblikâ imamo /ijē/ (/ijē₂ i /ijē₃/ fonetski identični) i u određenim riječima i oblicima /jē/ (/jē₁ i /jē₂/ fonetski također identični). Drugim riječima, taj se tip ne razlikuje po inventaru od uzusne norme, ali postoje osjetne terenske razlike u učestalosti /ijē/ i /ijē₁/ i u konkretnoj reparticipiji odstupanjâ s /ije₃/ i /jē₁/ u pojedinim govorima.⁴² Prema kategorijama dugoga jata što su zastupane u tom tipu, možemo ga označiti *DEGC*. Proširen je u gotovo svim ijekavskim govorima u SRH, u SR BiH također, izuzev srednji i istočni dio istočne Hercegovine (ali i tamo ima njegova utjecaja), a manje je zastupan u SRCG i u ijekavskim govorima SR Srbije. Ijekavci što na dijalekatskoj razini govore tip *DEGC* po narodnosti su Hrvati, Muslimani, Srbi i Crnogorci. U krajevima koji dijalekatski nisu ijekavski, ali ijekavština više-manje vlada u razgovornom jeziku,⁴³ nalazimo na supstandardnoj razini isti tip.

Sličan je tip koji umjesto /ijē/ (kategorija *D*) ima diftong s neslogotvornim *e*, dakle /ie/, ili uz redukciju /ie/ (nova kategorija *J*, dakle tip *JEGC*). Taj tip pakazuje kako se iz diftonškoga jata mogao razviti sekundarni ikavski refleks. Raširen je slabo: manji dijelovi SRCG i male oaze u istočnobosanskom dijalektu (Crnogorci, Muslimani, Hrvati).

⁴⁰ Kartu pojedinih dijalekata štokavskoga jezičnog narječja objavio sam u radu »Dijalekatska slika hrvatskosrpskoga jezičnog prostora. In memoriam prof. Mati Hrasti«, *Radovi, Filozofski fakultet, Zadar, VIII/1968-69.*, 69-70., str. 5-30. + 7 karata, kao u knjizi *Standardni jezik*. Ijekavski su dijalekti istočnobosanski (nenovoštokavski zapadnog podrijetla), istočnohercegovački (novoštokavski, s govorima pretežno istočnoštokavskoga podrijetla, ali i zapadnoštokavskog i »miješanoga«), zetski (nenovoštokavski, istočnoga podrijetla).

⁴¹ Još relativno nedavno činjenice nisu bile dovoljno poznate. Tako Pavle Ivić ne nalazi nijednoga ijekavskog govora među hrvatskosrpskim govorima s fonematskim jatom (»Der Vokal *ě* als lebendiges Phonem in den serbokroatischen Mundarten«, *International Journal of Slavic Linguistics and Poetics*, I/II, The Hague, 1959., str. 43.).

⁴² Učestalost /ijē/ i /ijē₁/ gdje kad ovisi i o prozodiji, pa je *ijē* najčešće, a *ijē* najrjeđe. Drugdje je pak dvosložna vrijednost bolje zastupana iza suglasničkih skupina nego iza pojedinačnoga suglasnika, ili se čak oba ta kriterija kombiniraju.

⁴³ Čakavska i kajkavska područja, zatim ekavski tereni u SRH, ikavski u SRH i SR BiH. Pojam »razgovornoga jezika« iscrpno sam obradio u monografiji »O tipologiji supstandardnih i interdijalekatskih idioma u slavenskom jezičnom svijetu« (u tisku u Zborniku 2. konferencije Međunarodne komisije za slavenske standardne jezike, izdaje Makedonskata akademija na naukite i umetnostite).

Uz tip *DEGC* išli bi kao podtipovi dva specifična izgovora. U prvom je u kategoriji *E* (a onda, razumije se, i *F*) očuvan ili naknadno nastao zijeve, tako da se umjesto /ijē/₁ i /ijē/₂ izgovara dvosložno /iē/ (nova kategorija *K*, dakle *DKGC*). U tim je govorima zijeve i inače češći nego u štokavskom prosjeku (proširenost mjestimice u istočnijim i južnijim ijekavskim krajevima, osobito u istočnobosanskom dijalektu, govorni subjekti svih četiriju narodnosti).

Drugi takav podtip ima veoma reduciran prvi dio diftonga /ijē/ (nova kategorija *L*, dakle *LEGC*). Takvom redukcijom, dovedenom na nulti stupanj, bili su nastajali sekundarni ekavski refleksi u nekim krajevima (Sandžak, slavonska Podravina, tešanjско-maglajski kraj, krajnji jug SRCG).⁴⁴ Sam podtip *LEGC* zastupan je vrlo rijetko (sporadički u istočnobosanskom dijalektu; govorni subjekti Muslimani).

»Klasičnoj« normi odgovara tip *AG*. On je proširen u zoni oko četveromeđe istočne Bosne, istočnog dijela istočne Hercegovine, SRCG i SR Srbije. Taj se tip zadržava praktički samo na dijalekatskoj razini, iako je kodificiran u priručnoj literaturi, no ta mu kodifikacija nije uspjela pomoći ni na razini razgovornoga jezika: tu on biva zamijenjen tipom *DEGC* (SR BiH i SRCG) ili naprosto ekavštinom (SRSr). Govorni subjekti Srbi, Crnogorci, Muslimani.

Na terenima neposrednoga dodira tipova *DEGC* i *AG* spontano se rađa i miješani tip s prividno generaliziranom kategorijom *C* za dvosložne reflekse, tj. umjesto /ijē/₁ javlja se /ijē/. Ali taj refleks ne možemo uvrstiti u *C*, jer se *C* nikada ne ostvaruje kao /iē/ ni na tim terenima, a ne radi se ni o kategoriji *A*, jer u tipu *AG* uopće nema dvoglasnika. Zato ovdje moramo uzeti posebnu kategoriju *M* za slijed /ijē/₄ kao fakultativnu realizaciju dvoglasnika /ijē/. Tip bi dakle imao formulu *DMGC* (pri čemu su *M* i *C* fonetski identični).⁴⁵ Govorni subjekti Srbi, Crnogorci, Muslimani.

I na koncu, neki ijekavci u Lici, sjevernoj Dalmaciji i u susjednim dijelovima Bosanske Krajine imaju /jē/ umjesto kategorije *D*. Kako oni umjesto jē u *bjēl*, *bjēla*, *ūvjēk*, *snēg* (ili *šnēg*), *mļēko* mogu izgovarati i /ijē/₁ (što čine rijetko), a poznaju /jē/₁ (*dēdo* ili rjeđe *djēdo*), moramo neobvezatni jē označiti kao /jē/₃ i smatrati ga posebnom kategorijom *N*. Formula toga tipa glasila bi dakle *NEGC* (s time da su *N* i *C* fonetski identični). Govorni subjekti Srbi po nacionalnosti.

Iz toga se pregleda vidi posve jasno zašto je upravo tip *DEGC* postao stvarnom dijalekatskom osnovicom standarda i zašto se tip *AG*, iako formalno kodificiran, nije uopće uspio afirmirati u svojstvu takve osnovice, osobito u Hr-

⁴⁴ O sekundarnim ikavskim i ekavskim refleksima poslije.

⁴⁵ Daljnje osloznjavanje izaziva činjenica da u posljednja dva tipa kategorije *A*, *C* i *M* mjestimice predstavljaju zapravo dvofonemeski slijed /iē/, s hijatom. Kad bismo željeli biti pedantni, to bi zahtijevalo 3 nove kategorije. I umjesto slijeda /ijē/ raznih kategorija javlja se na nekim terenima dvofonemeski slijed /iē/, također s hijatom (za takav refleks jata uzeli smo gore kategoriju *K*).

vata. Zemljopisni odnosi, malobrojnost dijalekatskih pripadnika u tipu *AG*, njegov periferan položaj prema svim kulturnim centrima⁴⁶ – sve je to uvjetovalo da društvo nije imalo u koga akustički prihvatiti tip *AG* kao uzus i normu, a priručnici i slična literatura nikada se nisu uspijevali s a m i za se nametnuti jednomu društvu, osobito još kada su ih filolozi napisali uglavnom pošto je već problem u praksi bio riješen (tj. kada je društvo, s l u š n o, već naučilo tip *DEGC*) i kada su i oni što bi morali učiti druge, sami tumačili klasični knjiški izgovor ostvarujući onaj kakav se učvrstio u uporabnoj normi (uključujući tu, uglavnom, i sveučilišne nastavnike).

Pojedini su filolozi uporno pokušavali utjecati na stvarnost. U prošlosti se među njima isticao Tomo Maretić (o kojem poslije). Danas je glavni zagovornik klasične norme prof. Jovan Vuković, koji je pokušava obraniti suvremenijom lingvističkom i dijalektološkom argumentacijom. U već spominjanom radu⁴⁷ prof. Vuković iznosi tri dijalekatska tipa ijekavštine od kojih bi prvi odgovarao tipu *AG*, drugi bi se mogao interpretirati kao *EGC* (s time da je *E* obvezatno, a ne samo fakultativna realizacija *D*), treći kao *DGC* (s time da *D* ne prelazi u *E*, da Vuković ne vidi fonetske razlike između *D* i *G*⁴⁸ i da ni tu ni u drugome tipu ne izdvaja kategoriju *C*). Autor pri tom sugerira da su drugi i treći tip »gradski«, tj. neorganski, i oni očito ne uživaju njegovih simpatija.⁴⁹

Moram odmah reći da mi Vukovićev drugi i treći tip nisu poznati u čistom obliku. Sam autor na istom mjestu govori da između njih postoje prijelazi – drugim riječima, tip *DEGC*. Nakon toga Vuković pokušava dati svoju sliku historijskog razvoja dijalekatske ijekavštine, no ona, po mojem mišljenju, ne odgovara stvarnomu historijatu ijekavskoga jata.

*
* *
*

U najkraćim crtama, razvitak ijekavskoga jatova refleksa tekao je zapravo ovako:

Praslavenski jat bio je u svakoj poziciji relativno dug.⁵⁰ Nakon doseljenja na jug i starohrvatskosrpskom razdoblju (ono traje do konca 12. st.) nizom prozodijjskih promjena dobivamo duge i kratke jatove, koji su svi imali vri-

⁴⁶ Ne samo prema hrvatskim središtima (nikakva hrvatskog pučanstva u onim krajevima i nema). Zato većina Srba nije prihvatila ni same ijekavštine, a koji jesu, nisu u praksi prihvatili tipa *AG*.

⁴⁷ V. bilj. 2., prvenstveno str. 104.–108.

⁴⁸ U stvarnosti je takav samo tip *NEGC*, koji je terenski veoma ograničen i kojega prof. Vuković ne uočava kao posebnost.

⁴⁹ *Ibidem*, str. 104.

⁵⁰ Praslavensko (polu)skraćivanje fonološki je i fonetski veoma složeno, a pojedinosti su za ovo izlaganje nevažne.

jednost zatvorenoga *e*,⁵¹ što je veoma važno, jer se gdjekada smatra da je kasniji ijekavski izgovor u uzročnoj vezi s vjerojatnim praslavenskim pseudodiftonskim izgovorom *jata*, a između njih nije moglo biti vremenskoga dodira. Pri koncu srednjohs. razdoblja i na razmeđu s novohs. razdobljem, negdje prije negdje poslije, razvija se iz zatvorenoga *e* dvoglasnik sličan suvremenoj kategoriji *D*, samo što se javljao i u kratkim i u dugim slogovima. Taj se proces odvija na terenu gotovo cijele zapadne štokavštine, izuzev možda Makarsko primorje, zatim na krajnjem čakavskom jugoistoku (Lastovo i čak. dio Pelješca) i na jugozapadnoj trećini istočne štokavštine.⁵² Slični su procesi poznati na mnogim slavenskim terenima (staročeski, staroukrajinski, i sl.). Kratki dvoglasnik uskoro se gotovo svagdje izjednačuje s dvofonemskim slijedom /jě/ (slično kao u češkim dijalektima iza labijalnih suglasnika), uz razvoj refleksa /i/ i /e/ u posebnim poznatim prilikama (*dio*, *bregovi* i sl.). Dugi dvoglasnik, koji ima kao fonem nestabilno mjesto u vokalskom sustavu (što uvelike ovisi o sudbini slogotvornoga *l*),⁵³ težiti će da se defonologizira prijelazom u dvosložan slijed, ali kako ni to rješenje nije optimalno,⁵⁴ proces se najčešće neće izvršiti do konca.

Na nekim će terenima, bilo u kratkom bilo u dugom slogu bilo u oba, doći do defonologizacije na posve drugi način, tj. ili će prva polovica diftonga asimilirati drugu, čime dobivamo sekundaran ikavski refleks, ili će obratno, druga asimilirati prvu, čime dobivamo sekundaran ekavski refleks. Za oba procesa naći ćemo mnogo slavenskih analogija, osobito na češkom i ukrajinskom terenu. To praktički znači da imamo dvije vrste ikavštine i ekavštine: na jednim su se područjima ikavski ili ekavski refleksi razvili izravno iz zatvorenoga *e* (ikavski u čakavaca i možda u Makarskom primorju, ekavski u čakavskom i torlačkom narječju i u štokavštini na srbijansko-vojevdanskom kompleksu), a na drugim su područjima nastali sekundarni ikavski ili ekavski refleksi redukcijom i apsorpiranjem drugoga ili prvoga dijela u diftongu, slično kao što to u samoj ijekavštini nalazimo u većini govora u kategorijama tipa *sijati*, *bregovi*⁵⁵ (svi štokavski ikavski govori, izuzev možda Makarsko

⁵¹ Najbolji prikaz te problematike nalazimo u radu Pavla Ivića »Основныи пути развития сербохорватского вокализма«, ВОПРОСЫ ЯЗЫКОЗНАНИЯ, VII/1958., No 1, str. 3.-20. (usp. osobito str. 4.-7.).

⁵² V. radove *a-d* u bilj. 23. (u radu pod *c* navedeni i drugi prilozii gdje govorim o sličnoj problematici).

⁵³ Radi se o ravnoteži dvaju dvoglasnika /uo/ < l i /je/ < e, tj. < ě u samoglasničme modelu. Usp. radove navedene u bilj. 23. Nepovoljne okolnosti izložene po točkama a)-d) u tekstu vezanome uz tu bilješku, pridonose i poslije stanovitoj nestabilnosti fonema /ijě/.

⁵⁴ Tu ulaze u igru nepovoljne okolnosti izložene po točkama a)-β) u tekstu vezanome uz bilj. 25.

⁵⁵ Ipak ima ijekavskih govora s oblicima kao *rjepa*, *mrježa*, osobito često *strjelica* i *porješka*, ili *dvjeju*, *smjejeti se*, itd. U radu pod *a* u bilj. 23. navode se primjeri iz dijalektoškog materijala Rešetarova, Žuljićeva, Brapčeva i mojega (str. 133.-134.).

primorje, i ekavski govori u slavonskoj Podravini i Posavini). To znači da su ijekavština i štokavska ikavština zajedničkoga podrijetla i da im se u tom zajedništvu pridružuje čak i dio štokavskih ekavaca, a da čakavska ikavština i čakavska, istočnoštokavska i torlačka ekavština predstavljaju pojave druge vrste.⁵⁶ Osim toga, na nekim manjim terenima, obično u blizini granice između ijekavskih i sekundarnih ikavskih govora, imamo i tzv. miješane reflekske, tj. nejednak razvitak dugih i kratkih dvoglasnika, tako da suopstoje ijekavski i sekundarni ikavski ili ekavski refleksi (tipovi *dijete-diteta*,⁵⁷ *dite-djeteta*, *dete-djeteta*,⁵⁸ *dijete-deteta*, *dite-deteta*; samo tip **dete-diteta* nije još zasad nigdje pronađen).⁵⁹

Iznesena slika objašnjava sudbinu jata uklanjajući svakovrsne nejasnoće i protuslovnosti kojima obiluju tradicionalna tumačenja. Vidi se kako je Rešetar imao bez sumnje pravo kada je odbijao Maretićevo naivno shvaćanje o kategoriji *A* (tj. /ijě/₁) kao prvotnom ijekavskom refleksu dugoga jata, dok bi jednosložna vrijednost, prema Maretiću, bila novijom pojavom, koje da nije bilo još u Karadžićevo doba.⁶⁰ Naprotiv, prema svemu što je ovdje izloženo, kategorija *A* upravo je najrecentniji i pri tom teritorijalno veoma ograničen razvojni stupanj ijekavskoga dugog jata. Da nije tako, onda bi kategoriju *A* imali bar migracioni ijekavski govori, danas na sjeverozapadu, ali podrijetlom iz krajeva gdje je u naše doba zaista refleks /ije/₁, no činjenice pokazuju da nije tako.

To je osjetio i prof. Vuković, pa zato u već navodenoj studiji piše kako »treba izvršiti provjeravanje Beličeve pretpostavke: da su Srbi, seleći se u

⁵⁶ Kajkavaca tu uopće ne spominjem, jer se o kajkavskom narječju i ne može govoriti u ovome kontekstu. Tamo nalazimo uglavnom fonem /e/, nastao od dva starohrvatskosrpska vokala: /e/ (< /ě/) i /ə/ (< /ь, ъ/). To znači da refleksi praslav. *ě* i *e* ili uopće nisu isti, što je najčešće, ili ako su se naknadno i izjednačili u pojedinim mjesnim govorima, imat ćemo s vokalom *e* izjednačen kajkavski vokal *e*, u koji je uključen i starohrvatskosrpski *ə*, dakle *lep den* umjesto *lep đen* (< *lep' đen*). Drugim riječima, kajkavci nikada nisu ekavci u smislu u kojem se taj termin upotrebljava za čakavske, štokavske i torlačke dijalekte, a najčešće uopće nisu nikakvi ekavci. Pojedinci doduše često operiraju s navodnim kajkavskim ekavizmom, želeći obično dokazati nešto posve drugo. No nijedan lingvist profesionalac ne bi potpisao da je kajkavsko narječje ekavsko.

⁵⁷ Tu i dalje vrijednost ijekavskoga dugoga jata uglavnom po tipu *DEC*.

⁵⁸ Tu i u prethodnom tipu imamo u nekim govorima najnovije jotovanje u kratkom refleksu (= *deteta*).

⁵⁹ Tip *ije-i* nalazimo kod Žepča, kod Kaknja i kod Jablanice, a u prošlosti se vjerojatno govorio u dolini Neretve. Tip *i-je* imamo u srednjoj Posavini i u još nekim točkama u Slavoniji, zatim u titogradskih, plavskih i gusinijskih Muslimana, tip *e-je* kod Tešnja i Maglaja, u dijelu mađarske Baranje i u plemenu Mrkovići blizu Ulcinja, *ije-e* na jednom većem području od Bijelog Polja do Novog Pazara, *i-e* sporadički u Slavoniji i u hrvatskom i mađarskom dijelu Baranje. O tome govorim u radovima spomenutima u bilj. 23. i u članku »O jednom problemu naše historijske dijalektologije. Stara ikavsko-ijekavska granica«, ЗБОРНИК ЗА ФИЛОЛОГИЈУ И ЛИНГВИСТИКУ, IV-V/1961.-62, str. 51.-57.

⁶⁰ V. Rešetarjev rad naveden u bilj. 2. Treba dodati da Maretić nije razlikovao /ijě/ i /jě/ - on jest bio filolog od formata, ali nije imao pravoga lingvističkog smisla, a nije ni teoretski bio na razini općelingvističkih spoznaja svojega doba.

zapadnije i sjeverozapadnije krajeve, od 15. stoljeća, ponijeli još nezavršen proces ijekavskih zamjena.«⁶¹ Ali u ovom je slučaju Beličeva pretpostavka čvrsta, toliko da je i ne možemo smatrati samo »pretpostavkom«, pa tu nikakvo provjeravanje ne može pomoći. Zapravo, moramo se čuditi upornosti s kojom nas prof. Vuković već niz godina nastoji uvjeriti u svoje teze o jatju.⁶² U tom je smislu karakterističan sljedeći odlomak:

»Ako utvrdimo, kao što se to lako može utvrditi: da u srednjobosanskim govorima na razdaljini pet kilometara od grada seosko stanovništvo, svih triju konfesija bez razlike, izgovara bijelo, rijeka a da je u gradu bjelo, rjeka, onda smo sigurni da tu uzroci ne mogu biti u različiti spontane lingvističke diferencijacije u evoluciji stare diftonške vrijednosti našega ě. Kao što sam, u svojim dijalektološkim studijama, imao prilike da napominjem, ovdje se radi o uticajima sa strane. Naime, još od turskih vremena gradski kontakti sa vladajućim slojevima ljudi inojezičkoga porijekla remetili su normalnu egzistenciju u izgovornim opozicijama *jē ~ ije*: stranci, najprije Turci (vojska i koji broj činovništva), pa onda predstavnici austrougarske vladajuće klase za doba austrougarske vladavine (uz to veliki broj useljenika raznog nacionalnog porijekla), služeći se praktično naučenim našim jezikom, nisu mogli reprodukovati autohtoni izgovor u dugoj zamjeni ě-ta (kao što to danas teško mogu činiti naši ekavci i ikavci kad se uče ijekavskom izgovoru).

(Svršit će se.)

ZA IZMENU TERMINA PREDIKATNI ATRIBUT

Pavle Radivojević

Naziv predikatni atribut dugo vreme nisam razumevao. Razmišljajući o njemu, uvideo sam da su predikatni atributi u rečenicama, u stvari, ostaci sažetih rečenica. Da i javno o tome progovorim, potakao me članak Z. Derossi s naslovom *Predikatni atribut*, Jezik, XIX, str. 26.–32.

Velik broj rečeničnih primera koje je Z. Derossi sakupila i unela u svoj članak bio mi je dragocen. Tako sam sve te primere rečenica s predikatnim atributom mogao preobličiti u normalne rečenice unoseći u njih izostavljene delove. Ti primeri poslužiće mi za ilustrovanje mojih nalaza i preporuka.

⁶¹ V. Vukovićev rad naveden u bilj. 2., str. 106.

⁶² Usp. i njegove radove navedene ovdje u bilj. 68. Osim toga, J. Vuković izdao je i pravopisne priručnike *Pravopisna pravila i uputstva za pisanje ijekavskih glasovnih oblika sa pravopisnim rječnikom ijekavizma*, Sarajevo, 1949., 219 str. i *Pravopisna pravila ijekavskih glasovnih oblika*, Sarajevo, 1955., 295 str. U stvari, prof. Vuković je istaknuti dijalektolog, akcentolog, lingvistički stilist i prije svega sintaktičar, no mnogi lingvisti ne vide danas njegovih zasluga na tim poljima prije svega zato što Vukovićeva škola ističe u prvi plan njegovu djelatnost na području standardnoga jezika, a tu je Vukovićeva uloga bila kontroverzna.